

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Reacties

Een blik vol leegte

Reactie op

Conny Van de Repe (2018). De onverdraaglijke blik; Nelleke Nicolai (2018). In de wieg gelegd om te reguleren; Ronny Vandermeeren (2018). De rijkdom van het moment; Conny Van de Repe (2018). Replik op de commentaren van Nelleke Nicolai en Ronny Vandermeeren. De therapeut aan het werk. *Tijdschrift voor Psychoanalyse en haar toepassingen*, 24, 240-251.

JOS DE KROON

Waarom is de blik zo onverdraaglijk? Waarom is de blik van de ander zo beangstigend? Waar kijkt het subject naar? Wat maakt dat ik mij *unheimisch* voel wanneer een ander wat langer naar mij kijkt? Kortom: wat is het object van de blik? Het antwoord is even eenvoudig als verontwaardigend. Het object van de blik is het niets. Wij kijken in de onmetelijke afgrond van het niets. Met een oorsuizende snelheid vallen wij in het ravijn van de leegte wanneer wij ons laten leiden door de blik. De blik van de ander doet ons dat beseffen. Wij zijn machteloos en raken bezeten door angst die kan leiden tot katatonie. Er is niets dat ons tegenhoudt, waaraan wij houvast hebben. Elke strohalm blijkt een illusie te zijn. Jean-Paul Sartre parafraserend: 'Le regard de l'autre c'est l'Enfer'.

In mijn commentaar volg ik Jacques Lacan in zijn onderwijs over de blik. Voor hem is de blik een manifestatie van het *objet petit a*, de lege ruimte die ontstaat bij de separatie, die hij vanwege het angstaanjagende en onontkoombare 'de castratie' noemt. Waarschijnlijk is hier sprake van een metonymische verschuiving waarbij de blik de plaats inneemt van het object.

In de spiegelende blik van de ander treedt er een duizelingwekkende versnelling van de vrije val in de leegte op die te vergelijken is met een omgekeerd 'Drostefenomeen' (doosje-in-een-doosje). Telkens denkt men houvast te hebben en blijkt het een halte te zijn op weg naar de volgende illusie. Om de vrije val in het niets te voorkomen staan ons de illusie en de geruststelling ten dienste. Het een is imaginair en het andere symbolisch. Het symbolische van het denken en spreken is het krachtigste verweer tegen de angst voor de leegte en het imaginaire het sterkst om juist die angst op te roepen, omdat het dicht bij het reële staat en niet meteen de omweg langs het symbolische hoeft te maken. De confrontatie met het reële is huiveringwekkend en wij brengen van alles in stelling om dat uit de weg te gaan. Ten aanzien van de blik is het ook niet voor niets dat wij de blik van de ander zo veel mogelijk vermijden. Wij vangen slechts een glimp op van de blik van de ander. Een langer staren verdragen we niet, het maakt ons angstig en doet de eigen blik naar binnen richten om te constateren dat daar een onmetelijke leegte is, die wij maar al te graag opvullen met geruststellende woorden en fantasieën. Een laatste opmerking. Is psychotherapie een methode om een vrije val in de leegte te voorkomen? Ja, ik denk het wel, maar dan moet de therapeut wel weten wat hij of zij moet doen of laten.

Literatuur

- NICOLAI, N. (2018). In de wieg gelegd om te reguleren: Gevangen in de blik. *Tijdschrift voor Psychoanalyse en haar toepassingen*, 24, 244-245.
- VAN DE REPE, C. (2018a). De onverdraaglijke blik: Twee sessies van een psychoanalytische psychotherapie. *Tijdschrift voor Psychoanalyse en haar toepassingen*, 24, 240-243.

VAN DE REPE, C. (2018b). Replik op de commentaren van Nelleke Nicolai en Ronny Vandermeeren. *Tijdschrift voor Psychoanalyse en haar toepassingen*, 24, 249-251.

VANDERMEEREN, R. (2018). De rijkdom van het moment. *Tijdschrift voor Psychoanalyse en haar toepassingen*, 24, 246-248.

Dwingende wanhoop

Beschouwing bij

Conny Van de Repe (2018). De onverdraaglijke blik: Twee sessies van een psychoanalytische psychotherapie. De therapeut aan het werk. *Tijdschrift voor Psychoanalyse en haar toepassingen*, 24, 240-243.

MICHEL THYS

Vooraf één zin in het boeiende en moedige artikel van Conny Van de Repe (2018a), een uitspraak van Nora in de vijftiende sessie over haar verhouding tot haar vroegere vriend, intrigeert en verwacht me, namelijk waar ze zegt: 'Ik voelde me sterk seksueel onder druk gezet vanwege zijn afwachtende houding' (p. 243). Pas in een tweede moment, zo lezen we, gaat hij Nora seksueel dwingend te lijf, nadat zij het initiatief heeft genomen (ibid.). Maar eerst is er dus de afwachtende houding. En puur afwachten, denk ik zo, gaat niet samen met en is zelfs het tegendeel van druk uitoefenen. Van waar komt dan de druk die Nora niettemin ervaart? Die vraag vormt de aanzet tot deze korte beschouwing. De uitspraak is interessant omdat zij de verwarring die het hele artikel oproept, samenvat, de verwarring die het onderwerp uitmaakt van het artikel als zodanig. Wie dwingt wie? Wie staart wie aan? Wie neemt nu eigenlijk het initiatief en wie volgt? Wie begeert wie? Kortom de verwarring tussen de posities van *doer* en *done to* waar Nicolai (2018) in haar commentaar naar verwijst. De kracht van Van de Repe's artikel is dat het erin slaagt de lezer met dezelfde verwarring

op te zadelen als die de patiënte op de therapeute overbrengt. In het verlengde hiervan lokt het artikel bovendien een vergelijkbare dynamiek uit tussen tijdschrift en lezerspubliek. De redactie neemt het initiatief om een afwachtende lezer zoals ik, die daarbij geen enkele druk heeft uitgeoefend, tot actie te doen overgaan en naar zijn pen te grijpen. Wie schrijft, wie leest? De argeloze lezer wordt (ook) schrijver en de schrijver wordt (ook) lezer, de posities zijn inwisselbaar. In dit geval — laten we daarvan uitgaan — is dit een vruchtbare dynamiek van wederzijdse inspiratie (alfafunctie) van blikken die elkaar en het tijdschrift vullen, waarbij de redactie fungeert als derde (en waarbij ik overigens niet het gevoel had dat weigeren geen optie was). Een leeg tijdschrift is moeilijk te lezen. Daartegenover staat de tragiek van de lege blik van de ander in het leven van Nora, die wanhopig smeekt om gelezen te worden. Dit brengt me bij een bekende passage van Winnicott — een passage die ook een commentaar is op Lacans *stade du miroir* — over de spiegel dynamiek tussen moeder en baby, deze vroegkinderlijke retoriek die de mal vormt van de latere erotiek. 'What does the baby see when he or she looks at the mother's face? I am suggesting that, ordinarily, what the baby sees is himself or herself. In other words the mother is looking at the baby and what she looks like is related to what she sees there'. Maar het gaat niet altijd zo. 'Many babies, however, do have a long experience of not getting back what they are giving. They look and they do not see themselves'. Als deze spiegeling onvoldoende plaatsvindt, brengt dit 'a threat of chaos, and the baby will organize withdrawal' (Winnicott 1967, pp. 131-132). Deze dreigende toestand van verwarring en zich in zichzelf terugtrekken zien we bij Nora. Ze zoekt wanhopig — en wat is dwingender dan wanhoop? — naar de spiegelende blik van de ander, de blik die nodig is om te kunnen bestaan als subject. Is de ondraaglijke blik niet juist de blik die haar níét ziet? Niet de afgewende blik, maar de gefixeerde en